

Віктор ІВАНЕНКО

*к.е.н., завідувач НДВ інноваційних технологій та
цифрових трансформацій в галузях АПК,
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу
ivanenkov@meta.ua*

Федір ІВАНЕНКО

*к.с.-г.н., доцент, доцент кафедри бізнес-економіки
та підприємництва Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
ivanenkof@meta.ua*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. Висвітлено сучасний стан та перспективи розвитку галузі рибиництва за рахунок інтенсивного використання внутрішніх водойм України. Висвітлено основні аспекти маркетингової політики підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні коропа за технологією полікультури. Формування пропозиції та попиту на рибну продукцію залежить від розвитку рибиництва внутрішніх водойм України та імпорту цієї продукції. Виявлено негативну тенденцію динаміки цін на продукцію від обсягів виробництва та реальних доходів споживача. Базисом для рибиництва внутрішніх водойм України має стати обґрунтування і розвиток прикладних положень щодо моделювання показників ефективності вирощування ставової риби із застосуванням «технології полікультури». Аналіз ресурсного потенціалу рибного господарства та оцінка ефективності вирощування коропа за технологією «полікультура» показав доцільність перспективного планування витрат, що сприяє мінімізації витрат виробничих ресурсів та формуванню рентабельного виробництва. Оптимізація технологічних та організаційних рішень при вирощуванні коропа у полікультурі з рослиноїдними рибами сприяє більш повному використанню біоресурсів. При використанні для «полікультури» білого товстолобика рибопроодуктивність ставів може зростати на 200-800 кг/га, строкатого товстолобика на 150-300 кг/га, білого амура - на 50-100 кг/га.

Ключові слова: виробництво риби, собівартість, ефективна технологія, рентабельність виробництва, собівартість та ціноутворення, витрати виробничих ресурсів, технологічне рішення та інновації.

Продукція рибиництва має значний попит та відповідну тенденцію до ціноутворення. За нашими спостереженнями за останню чверть століття ціна на рибну продукцію в Україні зросла майже у 10 разів, що відповідає динаміці курсу гривні по відношенню до долара, а купівельна спроможність громадян не відповідала тенденції зростання цін. Одночасно спостерігалась негативний вплив на обсяг одержаної продукції від втрат акваторії Азовського та Чорного морів, де формувався основний сегмент вилову морської риби та розвитку рибальства. Зазначені обставини призвели до падіння обсягів споживання рибної продукції в Україні на 40% - з 460 тис.т. (2013 р.) до 330 тис.т.(2023 р.).

Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року[1]. Постановою № 402-р від 2.05.2023 р. передбачено плановий показник вилову риби з водосховищ України в обсязі 5436,2 т, а запланована рибопроодуктивність на рівні 65 кг на гектар, що у чотири рази менша від природної рибопроодуктивності внутрішніх водойм. Загалом заплановані показники далекі від оптимістичного прогнозу розвитку галузі.

Повномасштабна війна, окупація росією близько 20% території України та інші об'єктивні обставини ускладнили вирішення нагальних потреб розвитку галузі рибництва. Загальний щорічний вилов риби та інших водних біоресурсів зменшився майже вдвічі та не перевищував 34 тис.т. Сьогодні та в ближній перспективі Україна не спроможна забезпечувати своє населення продовольчою рибою відповідно до науково обґрунтованих медичних норм -20 кг на душу населення. Основний обсяг мінімальних потреб рибної продукції та морепродуктів на 90% забезпечується за рахунок імпорту. Серед всіх продуктів харчування, які ввозяться в Україну, «риба та морепродукти» займають перше місце за обсягами імпорту. Щорічний імпорт рибної продукції 2020-23рр. близько 0,3 млн.т. покриває лише половину потреб ринку. Основний обсяг рибної продукції імпортується з Норвегії, Ісландії, Естонії та інших країн[2]. Значне погіршення сировинної бази галузі, недосконала система управління економікою та інші негативні тенденції вимагають розробки ефективної стратегії розвитку рибництва у найближчі 10 років. Обсяг товарної риби власного виробництва для задоволення потреб України повинен становити не менше 500 тис.т. Такого виробництва продукції можна досягнути лише за умов запровадження інтенсивних технологій ведення галузі, серед яких перспективними є новітні підходи до використання водосховищ для ведення інтенсивного рибництва «технологія полікультури» та «технологія садків».

Ресурсозбереження при вирощуванні риби та оптимізація використання біологічних ресурсів водойм реалізується за рахунок оптимального співвідношення коропа та рослиноїдних риб у нагульних ставах. Основним стратегічним напрямом збільшення їх промислової рибопродуктивності є здійснення експлуатації в спеціальному режимі — зариблення та вилов здійснюються одним користувачем і є обов'язковими для виконання [3].

Риба та рибна продукція, як ринковий продукт має високий показник еластичності попиту по ціні ($Q_d - 1,8 - 2,2$), що відображається на щорічному стрімкому зростанні споживчих цін на рибну продукцію. Щороку ціна на рибну продукцію зростає у 1,5-2 рази. Щоб зупинити негативну тенденцію необхідно розробити детальне техніко-економічне обґрунтування розвитку рибництва внутрішніх водойм в Україні. На кінець 2024 року середня ціна на живу рибу (короп) по Україні становила 129 грн/кг, а на обласних і районних ринках держави ціни на живу рибу(короп) зросли у 5 регіонах - найвища ціна на живу рибу (короп) у Сумській – 160 грн/кг та Харківській – 155 грн/кг областях; - найнижча ціна у Кіровоградській – 105 грн/кг та у Волинській – 109 грн/кг областях. Загалом ціна на рибну продукцію за 20 років зросла більше ніж втричі. Наші дослідження показали, що у 2025 році слід очікувати подальшого зростання цін на рибну продукцію з огляду на динаміку реальних доходів населення в Україні. За прогнозом НБУ, у 2024 році очікується зростання номінальної зарплати на 14,8%, реальної (з урахування інфляції) - на 8,1%. У 2025 році номінальна зарплата зросте на 14,2%, реальна - на 6,5%. За період з жовтня 2023-24 рр. курс гривні до долара США мав динаміку 36,5 – 41,2 грн, що можна використати для розрахунку реальних доходів споживача:

$$D_p = (M \times K_1 / K_2) \times 100;$$

Де, М – індекс заробітної плати;

K_1 – курс гривні на 1.10.2024 р.

K_2 – курс гривні на 1.10.2023 р.

100 – коефіцієнт перерахунку у відсотки.

$$D_p = (1 \times 36,5 / 41,2) \times 100;$$

$$D_p = 88,6\%$$

Таким чином реальні доходи населення зменшились на 11,4%. Зміни доходів споживач вплинуть на зменшення попиту на рибну продукцію з урахуванням показника еластичності попиту по доходу – 0,46.

$$\Delta Q_d = 11,4 \times 0,46$$

$$\Delta Q_d = 5,24\%$$

На ринку рибної продукції склалася ситуація, в якій, щоб зберегти обсяги споживання, необхідно зменшити ціну до рівня оптових цін на кінець 2024 року. Внаслідок підвищення цін

на пальне та інші ресурси відбувається зростання собівартості і ціни виробника. Риба та продукти її переробки є класичним ринковим товаром, на ціни якого добре орієнтується виробник і споживач.

Висока питома частка кормів та інших енергетичних ресурсів у структурі собівартості риби у значній мірі впливає на процес формування ціни виробника. В разі, якщо собівартість одержаної продукції вища від оптових цін, підприємство вимушене реалізовувати рибу самостійно на ринках міста, у фірмових магазинах, по прямим договорам постачання у лікарні, дитячі садки, заклади освіти, військові частини.

Продуктивність нагульних ставів при вирощуванні коропа у полікультурі з рослиноідними рибами помітно збільшується завдяки більш повному використанню біоресурсів. При використанні в полікультурі білого товстолобика рибопродуктивність ставів може зростати на 2-8 ц/га, строкатого товстолобика на 1,5-3 ц/га, білого амура - на 0,5-1,0 ц/га. Зростання рибопродуктивності ставів спостерігається при використанні добрив у вирощувальних і нагульних ставах. Затрати добрив мають бути оптимальними в зв'язку із значною їх вартістю і затратами на їх транспортування і внесення. Енерговитрати на вирощування коропа у полікультурі відображають рівень витрат виробничих ресурсів [3].

Отже, базисом для рибництва внутрішніх водойм України має стати обґрунтування і розвиток прикладних положень щодо моделювання показників ефективності вирощування ставової риби із застосуванням «технології полікультури».

Формування пропозиції та попиту на рибну продукцію залежить від розвитку рибництва внутрішніх водойм України та імпорту цієї продукції. Виявлено негативну тенденцію динаміки цін на продукцію від обсягів виробництва та реальних доходів споживача.

Аналіз ресурсного потенціалу рибного господарства та оцінка ефективності вирощування коропа за технологією «полікультура» показав доцільність перспективного планування витрат, що сприяє мінімізації витрат виробничих ресурсів та формуванню рентабельного виробництва. Оптимізація технологічних та організаційних рішень при вирощуванні коропа у полікультурі з рослиноідними рибами сприяє більш повному використанню біоресурсів. При використанні для «полікультури» білого товстолобика рибопродуктивність ставів може зростати на 2-8 ц/га, строкатого товстолобика на 1,5-3 ц/га, білого амура - на 0,5-1,0 ц/га.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-haluzi-rybnoho-hospodarstva-ukrainy-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-u-20232025-rokakh-40r-020523>
2. Огляд рибного ринку України за 2022 та 2023 роки. Асоціація «Українських імпортерів риби та морепродуктів». <https://uifsa.ua/news/news-of-ukraine/overview-of-the-fish-market-of-ukraine-for-2022-and-2023/>
3. Гринжевський М. В., Іваненко Ф. В. Рекомендації з енергетичної оцінки ефективності технологій вирощування товарної риби. К.: ІРГ УААН. 2001. 27 с.
4. Іваненко Ф. В. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва: Навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ. 2014. 125 с.